

BAKONYI PÉTER

Nyilasok Zala megyében (1944. október – 1945. március)

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.2.6>

Az 1944 októberétől a második világháború végéig tartó időszak Zala megye 20. századi történetének egyik legtragikusabb, ugyanakkor talán legkevésbé kutatott fejezete, ahogy elhanyagolt kérdésnek számít a helyi Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom története is. Ennek egyik oka minden bizonnyal a meglehetősen rossz forrásadottságokban keresendő, hiszen amellett, hogy a fennmaradt források meglehetősen töredékesek, azokhoz hosszú időn át nem, vagy csak igen nehézkesen lehetett hozzáférni. A Szálasi-féle párt Zala vármegyei szervezetének iratai nagyrészt eltűntek vagy megsemmisültek, miközben a megyei közigazgatás különböző szintjein keletkezett iratanyag is hiányos, és teljes körű feltárásuk csak az elmúlt években vette kezdetét. A népbírósági és népügyészégi iratok az 1989–1990-es rendszerváltás utáni években kerültek a Zala Megyei Levéltár őrizetébe, rendezésük és a segédletek elkészítése 2010 után történt meg. A kommunista állambiztonsági szervek hosszú időn át foglalkoztak az egykori nyilas párttagokkal, a velük kapcsolatos dossziék szintén a 2000-es években váltak kutathatóvá. A korábbi évtizedekben nehezen hozzáférhető nyilas sajtókiadványok többsége ma már digitalizált formában is elérhető.

Tanulmányunkban az említett források segítségével igyekszünk áttekinteni az 1944 októberében hatalomra került hungaristák Zala megyei uralmát. Röviden kitérünk arra is, hogy a Szálasi-féle párt mikor és milyen körülmények között telepedett meg a megyében, kik voltak a vezetői, miként alakult a párt

működése az 1940-es évek elején. Foglalkozunk a nyilas hatalomátvétel helyi lefolyásával, majd részletesebben tárgyaljuk a párt tevékenységét egészen a rezsim bukásáig. Végül megvizsgáljuk, hogy 1945 után mi lett a sorsa a párt egykori vezetőinek. Ugyanakkor itt csak az általunk fontosabbnak ítélt kérdésekre, fejleményekre térünk ki, egyébként az egyes résztémákról akár önálló tanulmányok is készülhetnének. Előljáróban érdemes megemlíteni, hogy az 1930-as években Zala megyében tevékenkedő nemzetiszocialista pártok között nem Szálasi Ferenc pártja volt a legbefolyásosabb, ám 1944 októbere után szinte csak hungaristákat találunk a megye vezetőségében. Mindemellett a korábbi kutatások már viszonylag részletesen feltárták a hungaristákkal olykor rivalizáló, máskor együttműködni próbáló más szélsőjobboldali pártok Zala megyei tevékenységét, így tanulmányunkban elsősorban a Szálasi-féle pártra fókuszálunk. Mivel a települési pártszervezetekre vonatkozóan alig rendelkezünk forrásokkal, alapvetően a megyei vezetőség tevékenységén keresztül vizsgáljuk az eseményeket.

A hungarista mozgalom Zala vármegyében 1938–1944 között

A nemzetiszocialista pártok magyarországi történetével foglalkozó kutatások már többször rámutattak arra, hogy Zala megye az 1930-as évek közepétől a szélsőjobboldali mozgalmak egyik fellegetvárának számított. A nemzetiszocialista ideológia vonzásába került zalai választók párthovatartozását nem könnyű nyomon követni, de az 1939. évi választások előestéjén öt nagyobb csoport működése regisztrálható a megyében.

Ezek közül a gróf Pálffy Fidél vezette Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt számított a legerősebbnek. Helyi vezetői között találjuk a tekintélyes földbirtokoscsaládból származó ifj. Eitner Sándort és testvérét, Eitner Ákost, valamint egy zalaegerszegi ügyvédet, Árvay Istvánt. A párttagok többsége a Zalaegerszegi, valamint a Lenti és a Letenyei járás falvaiból került ki. Keszthely környékén a választókerület egykori kereszténypárti országgyűlési képviselője, Maróthy (Meizler) Károly és társai által 1938-

ban alapított Keresztény Nemzeti Szocialista Front dominált. Ugyanakkor Nagykanizsa, illetve Tapolca vidéke a gróf Festetics Sándor által vezetett Magyar Nemzeti Szocialista Párt bázisának számított. Szintén Nagykanizsán igyekezett tagokat toborozni a Salló János és Rajniss Ferenc által még 1936-ban életre hívott Nemzeti Front Magyar Szocialista Párt elnevezésű formáció is. Azonban a párt szervezői – Makó Gábor, a helyi Hangya Szövetkezet elnöke, vagy Bárány István ékszerész – komolyabb eredményeket nem értek el.¹

A Zala vármegye legnépesebb városának számító Nagykanizsa ezekben az években ideális terepet kínált a szélsőjobboldali pártok számára. A város a dualizmus korában Dél-Zala és a Muraköz fontos gazdasági és közlekedési központjának számított, ám az első világháborút követően elvesztette korábbi centrális szerepét, szerteágazó kapcsolatrendszerétől elszakított határ menti várossá degradálódott. Az elkövetkező két évtizedben, néhány biztató fejlemény ellenére, Nagykanizsát szinte minden szempontból a stagnálás jellemezte.² Ebben a közegben tudott tehát megtelepedni a Festetics-féle párt, amelynek hívei a jórészt kis- és törpebirtokos földművesek, valamint kiskereskedők lakta kiskanizsai városrészből kerültek ki.³ A párt tagjai 1938 folyamán kezdtek átszivárogni a Hubay Kálmán által újonnan szervezett Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalomhoz. Ennek nyomán a városban komoly viszály robbant ki a két szélsőjobboldali erő között, mígnem 1938. október végén Szerecz László nagykanizsai fő-kerületvezető elhatározását követve a helyi szervezet még megmaradt tagjai is kiléptek a Festetics-pártból, és teljes létszámban csatlakoztak a hungaristákhoz.⁴ Ezt követően az előbbi párt egyre inkább elvesztette befolyását a megyében.

¹ PAKSY Zoltán (szerk.): *Politikai küzdelmek Zala megyében a két világháború között II. 1932–1945*. Zalai Gyűjtemény 78. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2015. 33–36., 168–173.

² KAPOSÍ Zoltán: Nagykanizsa gazdasági fejlődése (1850–1945). In: Uó (szerk.): *Nagykanizsa. Városi monográfia III. (1850–1945)*. Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, Nagykanizsa, 2014. 99–249.

³ PAKSY Zoltán: Nagykanizsa politikai élete (1850–1945). In: KAPOSÍ Zoltán (szerk.): I. m. 37–97.

⁴ *Magyarság*, 1938. október 27. 4.

Érdemes röviden áttekintenünk, hogy kik alkották a hungarista párt vezetőségét. A megyekerület-vezető Ferenczfalvy József, a Monarchia közös hadseregének nyugalmazott őrnagya lett, forrásaink róla csak annyit árulnak el, hogy a német nemzetiszocializmus elkötelezett hívének számított.⁵ Úgy tűnik, Zala megyében ő kezdte szervezni a Szálasi-féle pártot, 1940 után neve azonban eltűnt a forrásokból. Ferenczfalvyhoz az elsők között csatlakozott az 1901-ben uradalmi béresek gyermekeként született Lengyel János. Nagykanizsán a Katolikus Legényegylet vezetőjeként, majd miután onnét politikai akciói miatt kizárták, a munkanélküliek számára szervezett „Munkás Század” révén vált ismertté. A pártban először megyei szervező volt, majd a propagandavezetői feladatokat látta el.⁶ A vezetőség másik két meghatározó alakja Festetics gróf pártjából érkezett. Egyikük Szerecz László volt, aki Ferenczfalvy távozása után egyre inkább a saját kezébe vette a párt irányítását. Szerecz 1912-ben született egy kiskanizsai kereskedő fiaként, Nagykanizsán érettségizett, ám önálló vállalkozást nem indított, apja üzletében segédként dolgozott.⁷ 1937-ben néhány társával együtt *Harc* címmel szélsőjobboldali lapot szerkesztett, emiatt eljárás indult ellene.⁸ A Festetics-féle párt vezetőjeként is többször került összeütközésbe a hatóságokkal, de ez sem tántorította el a nemzetiszocialista ideológiától.⁹ Időközben több alkalommal teljesített katonai szolgálatot, érettségijének köszönhetően tartalékos tiszti kiképzésben részesült.¹⁰ A nagykanizsai nyilasok kapcsán a sajtó gyakran emlegette Begidsán Emil nevét is. Az ekkoriban negyvenes évei végén járó Begidsán nyugalmazott rendőrkapitányként került Nagykanizsára, ahol ügyvédként dolgozott. A politikai életbe

⁵ PAKSY Zoltán (szerk.): *Politikai küzdelmek...* I. m. 35.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára (MNL ZML) XXV. 6. Nagykanizsai népügyészség iratai. 5693/1949. Lengyel János háborús és népellenes büntette; *Magyarország*, 1934. szeptember 23. 15.; *Zalai Közlöny*, 1934. március 7. 3., szeptember 23. 1–3., 1935. július 3. 2.

⁷ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-12835/1. Szerecz László körözési dosszié. Szerecz László életrajza, 1958. február 20.; *Pesti Hírlap*, 1937. január 29. 19.

⁸ *Új Nemzedék*, 1937. november 27. 5.

⁹ *Magyarság*, 1937. november 10. 4.; *Zalai Közlöny*, 1938. március 19. 2.

¹⁰ ÁBTL 3.1.5. O-12835/1. Szerecz László életrajza 1958. február 20.

a Festetics-féle párt tagjaként kapcsolódott be, és a pártügyiész feladatokat látta el. Kisebb megszakításokkal ugyanezt a tisztséget viselte a hungaristák soraiban is.¹¹ Mivel a párt megalakításában a nagykanizsaiak játszottak főszerepet, alapvetően közülük kerültek ki a megyei vezetőség tagjai is, akik városukban rendezték be a párt megyei főhadiszállását is.

Az újdonsült hungaristák nagy lendülettel vetették bele magukat a pártszervezésbe, sőt még egy rohamosztágot is alakítottak. Így hamar felkeltették a hatóságok figyelmét, például 1938 novemberében a rendőrség oszlatta fel egyik gyűlésüket, a szónokló Szerecz László ellen pedig eljárást indítottak. Amikor 1939 februárjában a belügyminiszter betiltotta a pártot, az országos eljárásnak megfelelően a nagykanizsai rendőrség megszállta a hungaristák párthelyiségeit, és lefoglalta az ott talált berendezési tárgyakat és iratokat.¹² Ahogy Hubay Kálmán 1939 márciusában bejelentette az utódpárt megalakulását Nyilaskeresztes Párt néven, a Zala megyei hungaristák újra aktivizálódtak, sőt újabb településeken is megvetették a lábukat, így például a Pálffy-féle párt keszthelyi szervezetéből többen átpártoltak hozzájuk.¹³ Mindemellett a hungaristák kezdettől fogva szorosan együttműködtek a Nemzeti Front nagykanizsai csoportjával, amelynek egyik vezetője, a már említett Bárány István rövidesen az ő soraikban bukkant fel. Nem sokkal az 1939-es országgyűlési választások előtt a párt vezére, Hubay Kálmán személyesen is ellátogatott Nagykanizsára, ahol pártja helyi vezetőivel egyeztetett.¹⁴

A nemzetiszocialisták népszerűségének növekedése, valamint a titkos szavazás miatt az 1939-es választás komoly kihívást jelentett a kormánypárt számára Zala megyében. Főleg, hogy a szélsőjobboldali ellenzéki pártok közös listával, valamint az egyéni választókerületekben egy-egy közös jelölttel készültek a megmérettetésre. Ugyanakkor a hungaristák/nyilasok a

¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-48273. Fieder György vizsgálati dosszié. Begidsán Emil tanúvallomása [d. n.]; *Zalamegyei Újság*, 1943. január 26. 3.

¹² PAKSY Zoltán: *Nagykanizsa politikai élete...* I. m. 84–85.; *Zalai Közlöny*, 1938. november 22. 2.; *Zalai Közlöny*, 1939. február 26. 2.

¹³ MNL ZML XXV. 16.b. Nagykanizsai népbíróság, perek iratai. 42/1945. Németh József népellenes büntette.

¹⁴ *Zalai Közlöny*, 1939. május 3. 5.

Maróthy (Meizler) Károly vezette közös nemzetiszocialista listán nem kaptak helyet, csak a nagykanizsai kerületben adták ők az egyéni jelöltet, Tanos Dezső nyugalmazott csendőrtiszt, fővárosi ügyvéd személyében. E kerületben szoros eredmény született, a kormánypárt jelöltje, Ilovszky János mindössze 196 szavazattal előzte meg kihívóját. Nagykanizsán néhány szavazókört leszámítva a kormánypárt szerepelt jobban: Ilovszky nagyjából 1200 voksal kapott többet, mint Tanos Dezső. A kerülethez tartozó falvakban viszont Tanos szerzett több szavazatot. A nyilaskeresztes jelölt mögött tehát jelentős számú szavazó sorakozott fel, ugyanakkor az új párt valóban elkötelezett követőinek létszámát nem tudjuk megbecsülni, mivel a különböző szélsőjobboldali pártok támogatói fegyelmezetten szavaztak a közös listára, illetve jelöltekre. A választások nyomán a megyében a nemzetiszocialista pártok végül négy mandátumot szereztek, kettőt egyéniben (Eitner Ákos, Meizler Károly), kettőt pedig listáról (ifj. Eitner Sándor, Tauffer Gábor).¹⁵

Az országgyűlési választások után a Zala megyében mandátum nélkül maradt Nyilaskeresztes Párt helyi csoportjának tevékenységéről forrásaink hosszú hónapokon át hallgatnak. A következő év nyarán, 1940 júliusában a párt országgyűlési képviselője, Gruber Lajos látogatott a megyébe. Ez jó alkalmat kínált arra, hogy a nagyobb településeken újrainduljon a szervezőmunka, valamint kinevezzék a járási vezetőket. Forrásaink szerint a párt vezetését rövidesen Lengyel János vette át, helyettese Begidsán Emil lett.¹⁶ Eközben az országos politikában Szálasi Ferenc irányítása alatt létrejött a nyilas egységpárt 1940 szeptemberében, azonban az Imrédy Béla vezette Magyar Megújulás Pártjának színre lépése átrendezte a nemzetiszocialista táboron belüli erőviszonyokat, a nyilas egységpárt felbomlott, a hungaristák pedig egyre súlyosabb belharcokba bonyolódtak.¹⁷

¹⁵ PAKSY Zoltán (szerk.): *Politikai küzdelmek...* I. m. 33–39.; *Magyar Nemzet*, 1939. május 31. 5.

¹⁶ *Magyarság*, 1940. augusztus 2. 6.; ÁBTL 3.1.9. V-48273. Begidsán Emil tanúvallomása [d. n.]

¹⁷ PAKSA Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták*. Osiris Kiadó, Budapest, 2013. 216., 228–229.

Ezek a fejlemények a kormányzat számára alkalmat kínáltak arra, hogy ismét határozottabban lépjen fel Szálasi követőivel szemben. A sajtó tudósításai alapján úgy tűnik, hogy 1942-ben Zala vármegyében a hatóságok szisztematikus támadást intéztek a hungaristák ellen. Ettől kezdve a párt vezetői vagy rendőrhatalósági felügyelet alatt álltak, vagy katonai szolgálatot teljesítettek, mint például a legdinamikusabb szervező, Szerecz László. Szórványos adataink arra utalnak, hogy a zalai hungaristák helyzete csak 1944-ben, a német megszállás és a Sztójay-kormány kinevezése után javult. Így például a rövid szabadságát töltő Szerecz elérte, hogy a párt számára irodaként használható helyiségeket utaljanak ki. Lengyel János propagandavezető pedig hozzálátott a nagykanizsai városi könyvtárban fellelhető zsidó vagy túlzottan liberális szellemiségű szerzők könyveinek kiválogatásához, a nemkívánatos műveket pedig zúzdába küldte.¹⁸ Mindezzel összefüggésben kell megemlítenünk Werner Hörnicke SS-őrnagy nevét, aki 1944 márciusában a német megszálló erők helyi parancsnokaként érkezett Nagykanizsára. Később a keleti frontra vezényelték, majd amikor október végén halálhíre kezdett terjedni, Lengyel János egy kifejezetten szenvedélyes hangvételű cikkben búcsúzott tőle. A megjelent szöveg azt sejteti, hogy a nagykanizsai hungaristák annak idején komoly támogatóra leltek az SS-tisztben.¹⁹ Végül fontos megemlítenünk, hogy 1944 nyarán került a párt vezetőségébe a később kegyetlenkedései miatt hírhedtté vált Fieder György nagykanizsai fűszerkereskedő, aki munkarendvezetőként a vidéki pártszervezetek munkájának ellenőrzését kapta feladatul.²⁰ Nehéz megítélni, hogy a megélénkült aktivitás végül milyen eredményekkel járt, ekkoriban egyáltalán hány működőképes helyi szervezete volt a pártnak a megyében. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a hungaristák más pártokkal nem építettek ki szorosabb együttműködést. Pedig

¹⁸ *Zalai Közlöny*, 1944. november 28. 2.; ÁBTL 3.1.5. O-12835/1. Fieder György vallomása, 1961. április 11.

¹⁹ *Zalai Közlöny*, 1944. október 27. 1–2. A világhálón fellelhető információk szerint W. Hörnicke 1982-ben hunyt el.

Forrás: <https://www.tracesofwar.com/persons/41402> (Letöltve: 2023. 05. 20.)

²⁰ ÁBTL 3.1.5. O-12835/1. Fieder György vallomása, 1961. április 11. és 3.1.9. V-48273. Fieder György vallomása, 1945. október 25.

erre meg lett volna a lehetőségük, hiszen 1944 nyarán Zala vármegyében gróf Teleki Béla főispán bábáskodása mellett létrejött a kormánypárt, az imrédysták, valamit a Pálffy-féle nyilaspárt szövetsége.²¹ Utóbbi párt egyik zalai vezetője, Joós Ferenc megállapítása szerint azonban „Szálasi csak magát ismeri el, mással nem hajlandó tárgyalni”.²²

A Nyilaskeresztes Párt Zala vármegyei uralmának első szakasza

Az 1944. október 15-től 1945. március végéig tartó nagyjából hat hónap Zala megyei eseményeit vizsgálva a nyilas uralom időszakát két hosszabb és egy közbeeső rövidebb szakaszra bonthatjuk. Az első a hatalomátvételtől nagyjából november végéig tartott. Ezekben a hetekben a nyilasok igyekeztek megszervezni a hatalmuk alapjait: üldözték és internálták az ellenségesnek tekintett csoportok tagjait, ellenőrzésük alá vonták a sajtót és beindították a propagandát, valamint hozzáláttak a vidéki párt-szervezeteik kiépítéséhez. A párt megszállta a megyei közigazgatást is, amelynek vezetését főispánként egy veszprémi nyilas, Csomay Miklós vette kézbe. A propaganda rendszeresen ismételt üzenete volt a „fehér lapot adtunk mindenki kezébe”, másrésről viszont leszámolással fenyegették az „angolmánia gyáva megszállottjait”, a zsidókat és mindazokat, akik szembeszegülnek a hungarista állam intézkedéseivel.²³

A hatalomátvétel

Az 1944. október 15-ét megelőző hetek Zala megyei eseményeiről kevés információ áll rendelkezésünkre, ezekből viszont arra következtethetünk, hogy a hungaristák a nagyobb településeken a németekkel együttműködve igyekeztek felkészülni a hatalom

²¹ PAKSY Zoltán (szerk.): *Politikai küzdelmek...* I. m. 44.

²² Uo. 289. Téves dátummal és aláírással. MNL ZML X. 1. Joós Ferenc levele Teleki Béla főispánnak, 1944. június 14.

²³ Lásd a *Zalai Közlöny*, *Zalai Összetartás* és a *Keszthely és Vidéke* című lapok 1944. október és november folyamán megjelent lapszámait.

átvételére.²⁴ Arra vonatkozóan, hogy a Pálffy-féle párt, a Magyar Megújulás Pártja, avagy a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség (KABSZ) Zala megyei tagsága csatlakozott-e az előkészületekhez, kaptak-e központi utasítást egy lehetséges hatalomátvétel esetére, sajnos nem rendelkezünk adatokkal. De a KABSZ nagykanizsai szervezete élén ekkor már Kemenes Béla, az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) egyik helybeli tisztviselője állt, aki október 15-e után helyet kapott a Nyilaskeresztes Párt megyei vezetőségében.

A nyilasok a hatalomátvétel első pillanatától kezdve üldözték a hungarista rezsim vélt vagy valós ellenségeit, egyúttal nagy gondot fordítottak a nyilvánosság feletti ellenőrzés megszerzésére is. Nagykanizsán október 15-én éjszaka a párttagok a városi rendőrséggel karöltve razziáztak.²⁵ A lezajlott eseményekre vonatkozó népbírósági vallomások arra utalnak, hogy a nyilasok már jó előre összeállították az internálandók névsorát, a nagykanizsai rendőrség állományát pedig valószínűleg valamilyen formában felkészíthették az akcióra. Október 16-án reggel a város lakói a helyben megjelenő napilap, a *Zalai Közlöny* első oldalán olvashatták Szálasi Ferenc hadparancsát, a második oldalon pedig a Hungarista Mozgalom Zala megyei vezetőjének felhívását. A lap addigi felelős szerkesztője, Barbarits Lajos ekkorra már elmenekült a városból, helyére Benedek Rezsőt, korábbi helyettes szerkesztőt ültették. Munkáját ettől kezdve nyilas pártmegbízott ellenőrizte, miközben a cikkek többségét propagandisták írták.²⁶ Keszthelyen is hasonló forgatókönyv alapján zajlottak az események, itt a hatalomátvételt követően tizennyolc főt vettek őrizetbe, akiket másfél hét után engedtek szabadon.²⁷ A városban megjelenő hetilap, a *Keszthely és Vidéke* rövidesen „Ünnep” című vezércikkében értékelte a fejleményeket.²⁸ A zalaegerszegi

²⁴ MNL ZML XXV. 16.b. 48/1946. Kindlovits István háborús büntette, 104/1947. Molnár József háborús büntette; ÁBTL 3.1.5. O-12835/2. Szerecz László körözési dosszié. Verdi ügynök jelentése, 1962. február 14.

²⁵ MNL ZML XXV. 16.b. 48/1946.

²⁶ MNL ZML XXV. 16.b. 197/1945. Benedek Rezső háborús és népellenes büntette.

²⁷ MNL ZML XXV. 16.b. 219/1945. Németh József háborús büntette.

²⁸ *Keszthely és Vidéke*, 1944. október 21. 1.

pártszervezet tevékenységéről csak október 18-ától kezdve rendelkezünk adatokkal. Kámán József nyilas városvezető néhány rendelkezése eredetiben is fennmaradt, ezekben a város zsidó polgárai ellen bevezetendő rendszabályokról tájékoztatta a rendőrkapitányságot. Egy október 20-án összeállított névsor szerint ötvenkilenc izraelita lakost kellett rendőrhatósági felügyelet alá helyezni.²⁹ Ami a megyeszékhelyen megjelenő sajtót illeti, a Pehm József plébános által még 1917-ben alapított *Zalamegyei Újság* felelős szerkesztőjét, Szakáll Ferencet államellenes tevékenység vádjával őrizetbe vették, majd a lapot rövidesen megszüntették.³⁰ A város másik napilapja, a Teleki Béla főispán által alapított és Pesthy Pál által szerkesztett *Zalai Magyar Élet* sem folytatta a működését. Ehelyett a nyilasok egy új lapot indítottak *Zalai Összetartás* címmel, amelynek munkatársait a két megszüntetett napilap szélsőjobboldali újságírói közül toborozták.³¹

A régóta várt győzelem mámorában úszva egyes párttagok vagy pártszervezetek önkényes lépésekre ragadtatták magukat. Emiatt Kámán József arra hívta fel a közigazgatási szervek figyelmét, hogy a telefonon leadott, valamint illetéktelen egyénektől származó utasításoknak ne engedelmeskedjenek, kizárólag az írásban érkező, aláírt és a párt pecsétjével ellátott megkereséseket vegyék tudomásul.³² Az új főispán, Csomay Miklós az ilyen visszaélésekkel kapcsolatban az alábbi szövegeket jelentette a belügyminisztériumnak: „a már előfordult kilengéseket a Párt tagjaival szemben természetesen a legszigorúbban megtorlom. Ilyen eset azonban csak eleinte fordult elő szórványosan, most már a Párt tagjai hivatásuk magaslatára emelkedtek.”³³

²⁹ MNL ZML XXV. 17. Zalaegerszegi népbíróság iratai. 7/1945. Dr. Apáti Imre népellenes büntette.

³⁰ BÉRES Katalin: *Kulturális élet Zalaegerszegen 1920–1945*. Zalaegerszegi Füzetek 14. Zalaegerszeg Kultúrájáért Közalapítvány, Zalaegerszeg, 2015. 13–15.; *Zalamegyei Újság*, 1944. október 18. 3.

³¹ KÁLI Csaba–MIKÓ Zsuzsa (szerk.): *Dokumentumok Zala megye történetéből 1944–1947*. (Zalai Gyűjtemény 37.) Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1995. 38.

³² *Zalai Magyar Élet*, 1944. október 19. 2.

³³ ÁBTL 3.1.6. P-609. Almay főpolgármester [sic!], helyesen: Csomay főispán] ügye. Jelentés a megyei közállapotokról, 1944. november 3.

November első heteiben a nyilasok újabb razziákat tartottak, így ismét megtelt a nagykanizsai internálótábor. A zalaegerszegi rendőrtanácsos, Apáti Imre későbbi, népbíróság előtt tett vallomása szerint a szombathelyi parancsnokságon kapta kézhez azt a belügyminiszteri utasítást, amely a baloldaliként számontartott elemek összegyűjtését rendelte el. Ebbe a körbe sorolták a Szociáldemokrata Párt tagjait, a szakszervezeti tagokat és a közismerten baloldali gondolkodású személyeket. A rendőrség nyilvántartása alapján Zalaegerszegen tizenhat főt állítottak elő, akik közül végül hét személyt internáltak, őket később útnak indították Szombathely felé.³⁴ A tanúvallomásuk szerint a novemberi razzia során Keszthelyen nem a csendőrség, hanem a nyilasok fogták le a gyanús személyeket.³⁵

A hungarista főispán és a párt megyei vezetősége

Szálasi Ferenc kormánya az örökölt közigazgatási szervezetet igyekezett betagolni a felépíteni kívánt hungarista (párt)állam keretei közé. Ezt a célt szolgálta többek között az is, hogy október 27-ei hatállyal egy sor új főispánt neveztek ki. Az intézkedés nyomán Zala vármegyében távoznia kellett az 1936 óta hivatalban lévő Teleki Bélának. Tekintettel azonban szélsőjobboldali és németbarát elköteleződésére viszonylag kényelmes pozíciókba vonulhatott vissza: először a Zalabér községben működő lengyel internálótábor parancsnoka lett, 1945 januárjában pedig a zalaegerszegi Honvéd Munkavezető Törzsnél kapott vezető beosztást.³⁶ Az arisztokrata Teleki helyére a veszprémi építészcsaládból származó, gépészmérnök végzettségű, negyvenkét éves Csomay Miklóst állították, aki a hungarista mozgalom kipróbált emberének számított: 1939-ben Veszprém vármegye megyevezetője volt, 1941-ben pedig a székesfehérvári főkerület vezetője-

³⁴ MNL ZML XXV. 17. 7/1945.

³⁵ MNL ZML XXV. 16.b. 42/1945., 190/1946. Gaál Sándor háborús bűntette.

³⁶ MNL ZML XIV. 23. Személyek. Gróf Teleki Béla főispán iratai. Napló 1. füzet.

vé léptették elő.³⁷ A (megyei) közigazgatás működésével kapcsolatban azonban nem lehettek mélyebb ismeretei. A forrásokból kiolvashatóan Csomay meglehetősen öntörvényű és erőszakos ember volt, aki még attól sem riadt vissza, hogy a Tapolcai járás szolgabíróját saját kezűleg pofozza meg és rövid időre őrizetbe vetesse, amiért az kifogást emelt az új hivatali eskü pártpolitikai jellege miatt.³⁸

A nyilas hatalomátvétel után a vármegye addigi alispánja, Brand Sándor is távozni kényszerült hivatalából. Őt már a német megszállás után felfüggesztették állásából, de nem volt hajlandó lemondani, így hivatalosan csak betegszabadságra küldték. Kisgazdapárti kötődése miatt a Sztójay-kormány és a németek szemében nyilván megbízhatatlan elemnek számított. Lakatos Géza miniszterelnöki kinevezése után azonban egy rövid időre visszatérhetett az alispáni hivatal élére.³⁹ Október 17-én a Gestapo őrizetbe vette, majd szabadulása után Csomay főispán utasítására lényegében házi őrizetbe került saját pusztaedericsi birtokán.⁴⁰ Helyét egy nagykanizsai nyilas, Pálffy Gyula foglalta el, aki korábban városi hivatalnokként tevékenykedett. A népügyészségi iratokban fellelhető jellemzés szerint „semmi jelentőset nem művelt, egyrészt mert alispánsága csak rövid ideig tartott, másrészt mert a megye nyilas főispánja, Csomay Miklós erőszakos egyénisége mellett ő szóhoz sem jutott”.⁴¹ Pálffy tehát csak rövid ideig viselte az alispáni tisztséget, ugyanis kinevezése után alig egy hónappal magánéleti konfliktus miatt agyonlőtt egy magyar katonát Keszthelyen. Emiatt eltávolították pozíciójából és büntetőeljárást indítottak ellene, ám a nyilas igazságügyi minisztérium utasítására szabadlábra helyezték. Ezt követően állítólag csatlakozott egy német SS-alakulathoz.⁴² Az alispáni hi-

³⁷ *Magyarság*, 1939. augusztus 25. 4. és november 17. 6.; *Pesti Újság*, 1941. november 15. 2.

³⁸ MNL ZML XXV. 17. 7/1945. Szatmáry József szolgabíró a zalaegerszegi rendőrkapitányságon vették őrizetbe 1944. november 24-én.

³⁹ *Zalamegyei Újság*, 1944. szeptember 9. 3.

⁴⁰ *Kis Újság*, 1945. június 13. 3.; DEGRÉ Alajos: A közigazgatás megindulása Zala megyében a felszabadulás után. *Levéltári Közlemények*, 31. 1960. 5.

⁴¹ MNL ZML XXV. 6. 5432/1949. Dr. Pálffy Gyula háborús büntette.

⁴² Uo.

vatal vezetését így Hunyadi László vármegyei főjegyző vette át, de kinevezését csak 1945 elején kapta kézhez.⁴³ A megyei közigazgatás működése kapcsán fontos fejlemény volt, hogy november elején kezdetét vette a katonai igazgatás bevezetése, először csak az Alsólendvai, a Perlaki és a Nagykanizsai járásokban, majd fokozatosan a többiben is. A vármegye katonai parancsnoka egy bizonyos Lészay ezredes lett.⁴⁴

A közigazgatás alacsonyabb szintjein a járási főszolgabírók, a polgármesterek, körjegyzők, községi bírók szinte kivétel nélkül a helyükön maradhattak.⁴⁵ A hungarista pártállam kiépítésén fáradozó pártvezetés és a hivatalnoki kar között azonban korántsem volt zökkenőmentes az együttműködés. Önmagában már az is súrlódásokhoz vezetett, hogy a tisztviselők munkáját a párt folyamatosan ellenőrizni kívánta. Tovább élezte a helyzetet, hogy a nyilasok az ideológiai elköteleződést is megkövetelték, miközben a hivatalnokok egy része inkább távol tartotta volna magát a párttól. Az ebből eredő feszültséget jól illusztrálja a Tapolcai járás nyilas járásvezetőjének körjegyzőkhöz címzett felhívása: „a Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom nem politizált sem a múltban, sem most, mint ahogyan azt egyes jegyzőurak még ma is értelmezik. Ha véletlen ezt nem tudnák, akkor vegyék tudomásul, hogy úgy a múltban, mint most, nemzetépítő munkát végeztek és végez. Éppen ezért kötelessége minden magyar embernek ebben a nemzetépítő munkában kivenni részét. [...] Minden olyan községben, ahol pártszervezet nem volt, mindenki tagja lehet, tehát tessék előljárni és a harcnak, mozgalomnak apostolai lenni. Mert a Hungarista munkaállamban csak úgy maradhatnak meg előljárói tisztségükben, ha azt kiérdemelték.”⁴⁶ Végül nyíltan megfenyegette azokat, akik „a harcban még most is a múlt szokásai szerint bírálják el bennünket ahelyett, hogy segítenének.

⁴³ MOLNÁR András (szerk.): *Zala megye archontológiája, 1138–2000*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000. 425.

⁴⁴ ÁBTL 3.1.6. P-609. Jelentés a megyei közállapotokról, 1944. november 3.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ MNL ZML V. 1740. 3210/1944. Kővágóörsi körjegyzőség, közigazgatási iratok.

Minden ilyen esetben kénytelenek leszünk a Párt hatalmát érvényesíteni és oda juttatni az illetőket, ahova az ellenséget.⁴⁷

Az új főispán megérkezése után néhány nappal a *Zalai Közlöny* arról értesítette olvasóit, hogy a Nyilaskeresztes Párt zalai megyevezetőjét, vitéz Vígh Imrét kinevezték Somogy vármegye főispánjává.⁴⁸ Az ő neve ekkor bukkan fel először, így egyelőre nem ismert, hogy mikor és milyen körülmények között került Zala vármegyébe. A Somogy megyei lapok is csak néhány információt közöltek róla, értesüléseik szerint korábban fővárosi vendég-lósként dolgozott, katonaként megjárta a frontot, és érdemeiért kitüntették a német Vaskereszttel.⁴⁹ Távozása után jó ideig nem neveztek ki új megyevezetőt, Bárány István megyevezető-helyettesként állt a pártszervezet élén. Lengyel János a rendszer bukásáig megyei sajtó- és propagandavezetőként tevékenykedett. A vezetőség tagjai közé ekkor jutott be a fentebb már említett Kemenes Béla, akit a megye szociális vezetőjévé neveztek ki, később pedig a megyei pártszolgálatvezető feladatait látta el.⁵⁰ Begidsán Emil továbbra is a pártügyészi tisztséget töltötte be. A párt nagy hangsúlyt helyezett a női szervezet megalakítására, a női vezető pozícióját azonban egyetlen kiszemelt sem akarta elvállalni. Végül november közepén egy alig tizennyolc éves diáklány, a sümegi Zob Katalin Emőke lett a megye női vezetője.⁵¹ A Zala megyében megjelenő nyilas propagandalapokban december elejéig a fentebb felsoroltak nevével találkozunk a leggyakrabban, úgy tűnik, az első időszakban ők voltak a megyei vezetőség legaktívabb tagjai. Rajtuk kívül mások is helyet kaptak a párt felső vezetésében, de legfeljebb a nevüket ismerjük, például Soltész József a hivatásrendvezetői, Bazsó József megyei szervezői tisztséget töltötte be, ám tevékenységüknek nem maradt érdemi nyoma.⁵²

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ *Zalai Közlöny*, 1944. október 27. 2.

⁴⁹ *Szigetvári Hírlap*, 1944. november 4. 1.; *Új-Somogy*, 1944. október 25. 1.

⁵⁰ *Zalai Összetartás*, 1944. november 16. 3.

⁵¹ *Zalai Közlöny*, 1944. november 14. 3.; ÁBTL 3.1.5. O-12835/1. és 3.1.9. V-78705. Zob Emőke vizsgálati dosszié. Zob Emőke politikai magatartásának megállapítása, 1946. április 12.

⁵² *Zalai Közlöny*, 1944. október 31. 2., november 3. 2.

A megyei vezetők között szinte kizárólag a Szalasi-féle párt embereit találjuk, mellettük csak Kemenes és a korábban a Pálffy-féle párthoz tartozó Árvay István kapott szerepet. Utóbbit a nyilas sajtó azonban csak 1945 januárjában említette, mint a Nyilaskeresztes Párt megyei szemlélőjét. Az ő feladata volt kitelepítési igazolványokkal ellátni azokat, akik a felhívásoknak engedelmességgel Németországba kívántak áttelepülni.⁵³ Természetesen nem kizárt, hogy Árvayhoz vagy a volt főispánhoz, gróf Teleki Bélához hasonlóan a korábban vezető szerepet játszó más szélsőjobboldali személyek is kaptak valamilyen pozíciót az új rendszerben, de forrásaink erről hallgatnak.

A nyilas sajtó tudósításaiból kitűnik, hogy a megyei pártvezetőség székhelye továbbra is Nagykanizsán volt, miközben Csomay főispán csak kivételes esetekben látogatott el oda. Ő a kinevezése utáni napokban még azt tervezte, hogy a hatékonyabb együttműködés érdekében a megyeszékhelyre, Zalaegerszegre költözteti a párt vezetőségét.⁵⁴ Végül azonban ez nem valósult meg, könnyen lehet, hogy a nagykanizsai nyilasok sem találták a közös hangot az önfejű főispánnal.

A pártszervezés és a nyilas uralom első heteinek mérlege

A hatalomátvétel után kezdetét vette a vidéki pártszervezetek megszervezése, illetve megerősítése is. Czigány János, a Zalaegerszegi járás fősolgabírója később, a népbíróság előtt azt állította, hogy Csomay főispán a járások előjáróit a pártszervezésben való aktív részvételre utasította. Vagyis személyesen el kellett kísérniük a nyilas propagandistákat a szervezőutakra, így jelenlétükkel tekintélyt kölcsönöztek számukra, és egyúttal kifejezésre jutott a párt és az államszervezet összefonódása. Ugyanakkor Czigány vallomása szerint az ő járásában alig volt olyan település, ahol ötnél több nyilas párttagot találtak volna, így a legtöbb helyen csak hosszas alkudozás és rábeszélés után sikerült kijelölni a párt tisztviselőit.⁵⁵ Nádor György, a nagyka-

⁵³ *Zalai Összetartás*, 1945. január 3. 4.

⁵⁴ ÁBTL 3.1.6. P-609. Jelentés a megyei közállapotokról, 1944. november 3.

⁵⁵ MNL ZML XXV. 17. 8/1945. Dr. Czigány János háborús bűntette.

nizsai pártiroda vezetőjének népbíróági vallomása szerint a városi szervezet feltöltése során bevett gyakorlatnak számított, hogy az ismertebb és tekintélyesebb személyeket akkor is felvették a tisztviselők névsorába, ha az illető vonakodott feladatot vállalni a pártban.⁵⁶ A népbíróság elé állított egykori községvezetők utólag általában azzal védekeztek, hogy kizárólag azért vállaltak szerepet a pártban, nehogy idegeneket állítsanak a községük élére. De többen hivatkoztak a katonai behívás alóli mentességre, és olyan is akadt, akinek valamilyen biztos megélhetést jelentő állást ígértek.⁵⁷ Vagyis miközben a nyilas propagandalapok állítása szerint a vidéki nép lelkesen tódult a hungarizmus zászlaja alá, addig a népbíróági iratok alapján úgy tűnhet, hogy sokan csak vonakodva, vagy az esetleges retorzióktól való félelemtől tartva vállaltak szerepet a pártban. Az természetesen nem meglepő, hogy az érintettek igyekeztek saját szerepvállalásukat a kényszerítő körülményekkel magyarázni, ugyanakkor az elejtett félmondatokból kiolvasható, hogy a megalkuló pártszervezetek tagjai közül voltak, akik már korábban is kapcsolatban álltak a szélsőjobboldali pártokkal.

A hatalomátvétel után egy hónappal a megye hungarista vezetése látszólag komoly sikereket könyvelhetett el. A belső ellenséget megfélemlítették, a közigazgatást és a sajtót átállították, a megyét behálózták a nyilas pártszervezetek, és élvezték a német megszállók támogatását is. Csakhogy érdemben nem tudtak mit kezdeni a háború okozta kihívásokkal, például a folyamatosan rosszabbodó közellátási helyzettel, miközben mind több konfliktust okozott a katonaság és a menekültek ellátása is. A közigazgatás működése egyre kaotikusabbá vált, köszönhetően az egymással is rivalizáló szervek (főispán-hadművelti kormánybiztos, magyar és német katonai parancsnokságok, nyilas pártfunkcionáriusok) sokszor amúgy is teljesíthetetlen

⁵⁶ MNL ZML XXV. 16.b. 14/1945. Nádor György népellenes büntette.

⁵⁷ Lásd például MNL ZML XXV. 17. 8/1945., XXV. 6. 285/1945. Szánti József háborús büntette, 321/1945. Szitkovics Ferenc népellenes büntette, 626/1947. Nagy Kálmán népellenes büntette.

utasításainak.⁵⁸ Komoly kihívást jelentett a Zala vármegyéhez visszacsatolt Muraköz biztonságának garantálása is, ugyanis ebben a térségben meglehetősen élénk volt a jugoszláv partizánok tevékenysége. Csomay főispán a korábbi gyakorlathoz képest jóval határozottabb fellépést követelt meg a hatóságoktól, ennek jegyében beiktatása után egy héttel két fogságba esett partizánt Csáktornyan nyilvánosan kivégeztek.⁵⁹ Eközben az angolszász légierő bombázókötelékei miatt mindennaposak voltak a légiriadók, sőt a repülők néhány esetben zalai célpontokat is támadtak: október 14-én és 17-én Nagykanizsára, 19-én pedig Keszthelyre hullottak bombák. Hamarosan az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szovjet támadást a Dunántúlon sem sikerült feltartóztatni, a frontvonal megállíthatatlanul közeledett Zala megyéhez. A Balaton és a Dráva között előrenyomuló 57. szovjet hadsereg alakulatai november végén bevonultak Pécsre, a nyilasok pedig elrendelték Kaposvár kiürítését.⁶⁰

Válságos napok november végén–december elején

Az egyre aggasztóbbá váló helyzetben a propagandacikkek hangvétele is eldurvult. Lengyel János a *Zalai Közlöny* november 30-i számában a belső ellenséget vádolta a kialakult helyzetért, és könyörtelen megtorlással fenyegetőzött.⁶¹ Csomay főispán ugyanezen a napon Zalaegerszegen vármegyei értekezletet tartott, amelyre hivatalosak voltak a megyei és járási közigazgatás előljárói, valamint az állami intézmények vezetői is. A vármegyei katonai parancsnok, Lészay ezredes arról tájékoztatta a megjelenteket, hogy az egyre gyakoribb dezertálások megfékezése érdekében a katonaszökevények helyszínen történő agyonlövésére adott parancsot. Ezt követően a főispán egy sor, a lakosság

⁵⁸ TELEKI ÉVA: *Nyilas uralom Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. 91–92.

⁵⁹ ÁBTL 3.1.6. P-609. Jelentés a megyei közállapotokról, 1944. november 3.

⁶⁰ VERESS D. Csaba: *Magyarország hadikronikája 1944–1945*. 2. kötet. Militaria Könyvkiadó, Budapest, 2003. 615., 620.

⁶¹ *Zalai Közlöny*, 1944. november 30. 1.

moráljának megszilárdítását és az erőfeszítések fokozását célzó intézkedést jelentett be (a propaganda megerősítése, mozgósítás, templomi prédikációk ellenőrzése). Végül magabiztosan kijelentette, hogy „a Német Birodalom fegyverkovácsai a legújabb fegyvereket már elkészítették, azok gyártása és teljes bevetése máris megtörtént és a németek ezt a háborút 1945. április 1-ig győzelmesen befejezik”.⁶²

Ám a várva várt fordulat elmaradt, ehelyett pár napon belül Kaposvár is elesett, Somogy megyéből pedig megindult a menekültek áradata.⁶³ Zala vármegyében kitört a pánik, december 2-án hajnalban Nagykanizsán felbőgtek a szirénák, elrendelték a város kiürítését. Ekkor a párt megyei vezetősége is elhagyta a várost, és a biztonságosabbnak számító Muraszombatba tette át székhelyét. Ezzel együtt a nagykanizsai internálótábor foglyait is szélnek eresztették. Éppen ezekben a napokban érkezett a városba Martsa Sándor ezredes, aki naplójában az alábbiakat jegyezte fel: „Nem állítom, hogy fejtelenség volt, de percek alatt nyüzsgött minden utca. Csomagolt és menekült, aki csak tudott, gépkocsin, kocsin és gyalog.”⁶⁴ Ugyanezekben a napokban a volt főispán, Teleki Béla a következőket vetette papírra: „Pölöskén ellepik házunkat a Mohácsnál megvert SS hadosztály katonái. A hadosztály parancsnoka egy tábornok, kinél éjjel tiltakoztam, a katonák rablóbandához illő viselkedése miatt. Azt mondta, sajnálja, de megszűnt a fegyelem, holnap délelőtt tovább vonul vissza hadosztályával, mely harcképtelen. Az oroszok Balatonszentgyörgyhöz érkeztek s [ha] akarják, holnap itt lehetnek.”⁶⁵

A Szálasi-kormány december elején totális mozgósítást hirdetett ki, ennek értelmében a hadköteles korú (huszonkét–negyvennyolc éves) férfiaknak katonai szolgálatra kellett jelentkezniük. Mindemellett elrendelték a harmadik korcsoportba tartozó, tehát a tizenhetedik életévüket betöltött leventék mozgósítását

⁶² *Zalai Összetartás*, 1944. december 1. 1–2.

⁶³ VERESS D. Csaba: *Magyarország...* I. m. 632–633.

⁶⁴ *Hadtörténelmi Levéltár*. Tgy. 3.293. Martsa Sándor ezredes magánnaplója.

⁶⁵ MNL ZML XIV. 23. 1. füzet.

is.⁶⁶ Vagyis miközben a zalai pártvezetők távolabb húzódtak a harcok által érintett területektől, a megye férfilakosságának katonai szolgálatra kellett jelentkeznie. Ráadásul Csomay főispán parancsa értelmében a mindössze tizenhat éves leventéket is be kellett vonultatni.⁶⁷ A főispán december első napjaiban már útnak is indított a Muraközbe egy csapat felfegyverzett leventét, akiknek rendfenntartó feladatokat kellett (volna) ellátniuk.⁶⁸ A mozgósítás elrendelésével egy időben könyörtelen hajsza indult a katonaszökevények és bujkáló zsidók kézre kerítésére, több esetben a helyszínen lőtték agyon az elfogottakat. Az első nyilvános kivégzéseket december 7-én Keszthelyen hajtották végre, amikor egyetlen nap leforgása alatt nyolc embert lőttek agyon.⁶⁹

A katonai szolgálat alóli felmentésre csak azok számíthattak, akik a hadiipar, a közellátás vagy a közigazgatás számára nélkülözhetetlen munkát végeztek, illetve tisztséget vállaltak a Nyilaskeresztes Pártban, vagy csatlakoztak a fegyveres párt-szolgálatához. Ez sokakat arra készítetett, hogy önként jelentkezzenek a pártba, és több településen december folyamán kezdtek ténylegesen megszervezni a párt fegyveres osztagait. Addig Zalaegerszegen városvédelmi zászlóalj, Keszthelyen pedig nemzetőrség működött a városi előljáróság rendelkezése alatt,⁷⁰ de akkor helyettük megalakult a fegyveres párt-szolgálat. A népügyészségi és népbírósági iratok tanúsága szerint a párt-szolgálatosok karszalagot és fegyvert viseltek, járőr-feladatokat láttak

⁶⁶ TELEKI ÉVA: I. m. 81.; *Budapesti Közlöny*, 1944. december 10. 1.

⁶⁷ BAKONYI Péter (szerk.): *Megszállók és áldozatok. Zala megye német és szovjet megszállása, a háború polgári áldozatai 1944–1945*. Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalaegerszeg, 2020. 38–39.

⁶⁸ *Zalai Összetartás*, 1944. december 2. 2.

⁶⁹ TAR Ferenc: *Keszthely története III*. Keszthely Város Önkormányzata, Keszthely, 2000. 58.; VERESS D. Csaba: Adatok a zsidóság Veszprém megyében a II. világháború idején lejátszódott tragédiájához. In: *A Veszprémi Múzeumok Közleményei 16*. Veszprém, 1982. 399–412.

⁷⁰ MNL ZML XXV. 16.b 57/1945. Kapcsándi György népellenes büntette; XXV. 17. 7/1945.; XXV. 7. Zalaegerszegi népügyészség iratai. 127/1945. Berta Gyula háborús büntette, 103/1947. Bucsics Gyula háborús büntette.

el, felügyelték a közrendet, valamint a csendőrséggel és a katonasággal együtt részt vettek a razziákban.⁷¹

A Nyilaskeresztes Párt Zala megyei uralmának második szakasza

A szovjet előrenyomulást végül az úgynevezett Richárd állás előtt sikerült megfékezni, és a front lényegében a Balatonmáriafürdő–Nagyatád–Barcs vonalon állapodott meg.⁷² Miután a közvetlen veszély elhárult, a párt megyei vezetősége is visszatért Nagykanizsára. Ettől kezdve azonban érzékelhetően radikalizálódott a zalai nyilas rezsim, ismét megkezdődtek az internálások, rendszeressé váltak a razziák és ezek nyomán a kivégzések.

Eközben a közállapotok egyre kaotikusabb képet mutattak. A katonák és a menekültek összezsúfolódása nemcsak a közellátás szempontjából jelentett kihívást, de látványosan romlott a közegészségügyi helyzet, különféle fertőző betegségek ütöttek fel a fejüket.⁷³ Az ellátási nehézségek miatt egyre nagyobb teret nyert a feketekereskedelem, és szaporodtak a vagyoni elleni bűncselekmények. Mindezt tetézték a katonai rekvirálások és a különféle alakulatok önkényeskedései. Amikor pedig a nyilasok felgyorsították a zár alá vett zsidó árukészletek és egyéb ingóságok kiárúsítását, a folyamat lényegében szabadrablássá fajult.⁷⁴ A nyilas rezsim ezekre a kihívásokra képtelen volt megfelelő választ adni, a terrorisztikus intézkedések alkalmazásán túlmenően – egyfajta pótcselekvésként – a propaganda fokozására koncentrált. Vagyis miközben a polgári lakosság helyzete egyre kilátástalanabbá vált, a nyilas vezetés csak azt sulykolta, hogy mind több és több áldozatvállalásra van szükség.

Miután a Zala megyei olajmezők védelme kiemelten fontos volt a német hadvezetés számára, a szovjet fenyegetés elhárításá-

⁷¹ Például MNL ZML XXV. 16.b. 38/1945 Gyürüsi Sándor háborús büntette, 50/1945 ifj. Horváth Ferenc háborús büntette, 15/1946. Marton Lajos háborús büntette.

⁷² VERESS D. Csaba: *Magyarország...* I. m. 687., 694.

⁷³ Lásd a *Zalai Közlöny* februári és márciusi lapszámait.

⁷⁴ BAKONYI Péter (szerk.): *Megszállók...* I. m. 22–23.

ra a Balkánról idevezényelték a 2. német páncélos hadsereget.⁷⁵ A Bázakerettye környéki olajkutakat pedig még Albert Speer, a birodalmi haditermelés irányítója is felkereste.⁷⁶ Emellett a német megszállók is bekapcsolódtak a katonaszökevények és zsidók utáni hajszába, miközben egyre inkább a maguk kezébe vették a védelmi munkálatok szervezését és irányítását. Ha áttekintjük az ebből az időszakból ránk maradt közigazgatási iratokat és az iktatókönyvek bejegyzéseit, azt tapasztalhatjuk, hogy a németek egyre többször kérték, majd pedig követelték alakulataik megfelelő ellátását és a polgári lakosság erődítési munkára vezénylését. Ezzel párhuzamosan sürgették a levették és a harcra vagy munkára fogható lakosság Németországba történő „átmentését”.

Változások a megye nyilas vezetésében

1944 végén és 1945 elején a párt megyei vezetőségében átrendezés zajlott le. A valamivel mérsékeltőbb irányvonalat képviselő Bárány István fokozatosan háttérbe szorult, helyette a fronttól még novemberben hazatért Szerecz László került előtérbe.⁷⁷ 1944 decemberétől (vagy 1945 januárjától) ő töltötte be a megyevezetői tisztséget, majd márciusban a párt országos vezetőségének döntése nyomán minden megyében a főispánok vették át a párt irányítását.⁷⁸ Ekkor Szerecz megyevezető-helyettes lett, Bárány pedig végleg kiesett a megyei vezetők sorából. A katonaként főhadnagyi rendfokozatig jutott Szerecz felfogásáról sokat elárulhat az a körülmény, hogy 1944 nyarán Galíciában katonaszökevények nyilvános felakasztásával statuált példát a munkaszolgálatosok számára. De nevét az 1945 elején Keszthelyen végrehajtott újabb kivégzésekkel is összefüggésbe hozták.⁷⁹

⁷⁵ UNGVÁRY Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 378.

⁷⁶ MNL ZML XIV. 23. 2. füzet.

⁷⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11084. Bárány István körözési dosszié. Verdi ügynök jelentése, 1958. február 20. és 3.1.9. V-48273. Halmos Pál tanúvallomása, 1945. november 16.

⁷⁸ *Zalai Közlöny*, 1945. március 6. 3.

⁷⁹ ÁBTL 3.1.5. O-12835/1. Lusztig István tanúvallomása, 1947. május 12., Sarlós Ferenc tanúvallomása, 1947. május 13., Stoltzer Emil tanúvallomása,

December folyamán új emberként tűnt fel Kaj István, akit a megyei pártszolgálat-vezető, Kemenes helyettesévé neveztek ki. Első nyilvános szereplésére december 17-én Lentiben került sor, amikor a járás négyszáztíz pártszolgálatosa számára tartott értekezletet. Ez alkalommal jelentette be, hogy engedélyt kért a Göcseji Halálfejes Hungarista Légió megszervezésére,⁸⁰ amely néhány nappal később meg is alakult Zalaegerszegen.⁸¹ 1945. január elején Kaj átvette a Lenti járás irányítását is, ezzel együtt útjára indított egy új nyilas hetilapot *Göcseji Őrszem* néven, amelynek egyik szerkesztője szintén ő lett. A lapban megjelent vezércikkei nem hagynak kétséget afelől, hogy a hungarista ideológia megalkuvást nem ismerő követőjének számított.⁸² Néhány hét múlva előléptették megyei pártszolgálat-vezetővé,⁸³ azaz Kemenes helyére, akit ezután a források munkarendvezetőként, valamint Nagykanizsára kinevezett pártmegbízottként említenek.⁸⁴ Ahogy arra fentebb már utaltunk, 1945 januárjában bukkant fel a pártvezetők sorában Árvay István neve, aki a párt megyei szemléelője lett. Lengyel János továbbra is megyei sajtó- és propagandavezetőként tevékenykedett, de mellette egyre többször szerepelt egy másik nagykanizsai nyilas, Joó János, aki szintén megyei propagandavezető lett. Az új propagandista kinevezését az indokolhatta, hogy az utolsó néhány hónapban szinte egymást érték a különféle értekezletek, nagygyűlések és előadások.

Fieder György munkarendvezető – a népügyészség előtt tett vallomása szerint – 1945 január elején Szerecztől feladatul kapta a párt „védelmi vonalának” kiépítését, vagyis fel kellett derítenie minden olyan, a megye területén zajló szervezkedést, amely esetleg veszélyt jelenthetett a nyilasok uralmára. Ezzel nagyjából egy időben kezdte meg működését Nagykanizsán a Nemzeti Számonkérés Szervezetének (NSZSZ) nyomozócsoportja, egy

---

1947. május 14., Fieder György vallomása, 1961. április 11.

⁸⁰ *Zalai Összetartás*, 1944. december 21. 2.

⁸¹ *Zalai Összetartás*, 1944. december 22. 2.

⁸² Lásd például *Göcseji Őrszem*, 1945. január 6. 1.

⁸³ *Zalai Összetartás*, 1945. február 6. 2.

⁸⁴ Például *Zalai Közlöny*, 1945. január 17. 2.; MNL ZML XXV. 6. 10506/1949. Sánta János háborús büntette.

Bede nevű csendőrzászlós vezetésével. Bár a népbírószági eljárás folyamán Fieder tagadta, hogy neki ehhez bármi köze lett volna, több tanú egybehangzóan állította, hogy Nagykanizsán ő volt a szervezet valódi irányítója.⁸⁵ Az NSZSZ megyei vezetője pedig egy zalaegerszegi nyilas, Gerócs György lett.⁸⁶ Őt korábban Zalaegerszeg városi pártvezetőjeként emlegette a sajtó.⁸⁷ Mindeközben a szovjet előrenyomulás miatt menekülni kényszerült Baranya, Somogy és Tolna megyei nyilasok közül is egyre többen érkeztek Zala vármegyébe. A korábban említett vitéz Vigh Imre somogyi főispán előbb Sümegen, később Nagykanizsán rendezte be hivatalát.⁸⁸ Fábián György, Baranya megye nyilas vezetője és Ivándi Péter baranyai főispán Zalaegerszegre tette át székhelyét, és szintén itt bukkant fel Keresztury József mohácsi polgármester. A menekülteként érkező nyilas vezetők nemcsak aktívan részt vettek a propaganda terjesztésében, de nem egy esetben a helyi, zalai ügyekbe is beavatkoztak.⁸⁹

Razziák, internálások, kivégzések

1944 decemberétől kezdve rendszeressé váltak a nyilas pártszolgálatosok közreműködésével tartott razziák, amelyek célja a katonaszökevények, a leventék, a zsidók vagy bármely okból gyanús személyek összegyűjtése, általában véve pedig a lakosság megfélemlítése, engedelmességre kényszerítése volt. Az elfogott katonákra és munkaszolgálatosokra sok esetben halálbüntetés várt, a bujkáló leventékkal valamivel megengedőbben bántak, őket általában a Dráva menti SS-légióba sorozták be.⁹⁰ A szigorú intézkedések ellenére mind többen próbálták kivonni magu-

⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-48273.

⁸⁶ BAKONYI Péter: Csány József „nyilas számonkérő” naplója. *Archivnet*, 2021/6. Forrás: <https://www.archivnet.hu/csany-jozsef-nyilas-szamonkero-naplója> (Letöltve: 2023. 05. 10.)

⁸⁷ *Zalai Összetartás*, 1944. november 13. 3., november 22. 3.

⁸⁸ KANYAR József: *Somogy a felszabadulás hónapjaiban 1944–1945*. Somogy Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya, Kaposvár, 1970. 26–28.

⁸⁹ MNL ZML XXV. 17. 7/1945.

⁹⁰ Például MNL ZML XXV. 6. 69/1947. Toplák János háborús büntette, 293/1947. Proszenyák József háborús büntette.

kat a mozgósítás, az egyre értelmetlenebbnek tűnő háborúban való részvétel alól. A helyzetet jól érzékelteti az egykori főispán, Teleki Béla 1945. február elején kelt naplóbejegyzése, amely szerint az ekkor megrendezett általános razzia alkalmával csak Zalaegerszeg környékén négy-ötszáz főt fogtak el.⁹¹

A vegyes házasságban élő zsidókat és fajgyalázással vádolt házastársaikat 1944. december második felétől kezdték összegyűjteni, többségük a nagykanizsai internálótáborba került. Az internálások 1945 elején is folytatódtak, de január közepén Zalaegerszegről az államrendőrség közreműködésével százhat zsidónak minősülő személyt már közvetlenül a sárvári gyűjtőtáborba szállítottak el.⁹² A Nagykanizsáról szabadultak közül a háború után többen is tanúskodtak a népbíróság előtt, egybehangzó állításuk szerint az internálótábor Fieder György irányítása alatt állt, aki szorosán együttműködött a Gestapo embereivel. Az internáltakat mindennap nehéz fizikai munkára vezényelték, és rendszeresek voltak a kínzások, verések. A volt táborlakók elbeszélése szerint a nyilasok több esetben elektromos árammal kínozták a foglyokat. A brutális bántalmazások miatt voltak, akik inkább az öngyilkosságot választották.⁹³ Néhányan Bárány Istvánhoz fordultak segítségért, ám ekkor már ő sem tudta jobb belátásra bírni vagy megkerülni Fiedert. Sőt, egy tanú állítása szerint a Bárány által kiállított eltávozási engedélyt Fieder egyszerűen széttépte.⁹⁴ A nagykanizsai internálótáborban nem csak zsidókat őriztek, idekerültek a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó Jehova tanúi vagy a politikai okból gyanús személyek is. De például a leventék mozgósítása kapcsán az utasításokat részben megtagadó garabonci jegyző, Csizmadia

⁹¹ MNL ZML XIV. 23. 2. füzet.

⁹² *Zalai Összetartás*, 1945. január 20. 4.

⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-48273. Vass Imréné tanúvallomása, 1945. november 12., Mózes Ferenc tanúvallomása, 1945. november 13., Bergstein Pál tanúvallomása, 1945. december 10.; MNL ZML XXV. 6. 532/1947. Tóth Ferenc háborús és néppellenes büntette.

⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-48273. Hofer Viktorné tanúvallomása, 1945. november 13.

Sándor is itt végezte, akit Fieder emberei olyan súlyosan bántalmaztak, hogy belehalt sérüléseibe.⁹⁵

Február végén Csomay főispán parancsba adta a megye területén élő cigányok összeírását, a Letenyei járás főszolgabírájának szavai szerint azért, „hogy a közismerten egészségtelen és tisztátalan viszonyok közt élő cigányokat kikapcsolhassuk, és a közegészségügy így jobb legyen”.⁹⁶

A katonaszökevények esetében a karhatalom rendszeresen élt a felkoncolás jogával, a halotti anyakönyvek bejegyzései alapján ötven-ötvenöt ilyen kivégzést tudunk azonosítani. Az esetek többsége a Tapolcai (tizenhárom), a Lenti (tíz) és a Balatonfüredi (nyolc) járásban történt. A kivégzéseket általában valamilyen katonai hatóság rendelte el, például 1945 februárjában a Lentikápolna községben berendezkedő hadbíróóság kilenc katonaszökevényt lővetett agyon. De nem egy esetben előfordult, hogy mindenféle formális eljárást mellőzve az elfogás helyszínén végeztek ki embereket. Ez történt például 1945 februárjában Dabronc községben is, amikor Rénes István katonaszökevényt egy telefonon leadott utasításra hivatkozva lőtték agyon.⁹⁷ Mindebből következően az ítéletek végrehajtói jobbára csendőrök vagy katonák voltak. A szökevények felkutatásába a német szervek is bekapcsolódtak, ezt példázza a keszthelyi Kun Nándor sorsa. A város egykor tekintélyes, zsidó származású faáru-kereskedőjét az Angelo Rotta által kiadott vatikáni menlevél dacára a német biztonsági rendőrség elfogta és Keszthelyre szállította, ahol február 25-én a csendőrök nyilvánosan agyonlőtték. Ugyanakkor biztosak lehetünk abban, hogy a felkoncolások áldozatait nem találjuk meg hiánytalanul a halotti anyakönyvekben. Példaként ismét Keszthelyre hivatkozhatunk, ahol mindössze három nyilvánosan kivégzett személy nevét (Lőrincz Géza, Frank Miklós, Kun Nándor)⁹⁸ jegyezték fel. Ám egy korabeli napló, helytörténeti

⁹⁵ Zala, 1948. május 1. 1.; CSAPODY Tamás: Jehova tanúi és a nyilas terror Nyugat-Dunántúlon. *Századok*, 2023/1. 155–187.

⁹⁶ BAKONYI Péter (szerk.): *Megszállók...* I. m. 77.

⁹⁷ MNL ZML XXV. 17. 17/1945. Veres Sándor háborús bűntette.

⁹⁸ *Zalai Kitértés*, 1945. március 10. 4.; MNL ZML XXXIII. 1.a. Zala megye anyakönyvi kerületei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjtemé-

adatok és a háború utáni exhumálásokról tudósító sajtóhíradások alapján a településen közel húsz áldozattal számolhatunk.⁹⁹ A nyilas rezsim a drákói szigor ellenére sem volt képes gátat vetni a dezertálásoknak, emiatt március elején a bujkáló katonákat már teljes vagyonekobjzással és hozzátartozóik kényszermunkára hurcolásával vagy internálásával fenyegették.¹⁰⁰

Nyilas propaganda a háború utolsó hónapjaiban

A Nyilaskeresztes Párt vezetősége is érzékelte, hogy a katonai vereségek és az egyre elviselhetlenebb állapotok miatt a lakosság apátiába süllyed, és nem hajlandó meghozni a párt és a német megszállók által elvárt áldozatokat. Ezzel együtt a vidéki párt-szervezetek működése is akadozott, például a *Göcseji Őrszem* beszámolója szerint a Lenti járás több településén ezek csak papíron léteztek, valójában semmiféle tevékenységet nem fejtettek ki.¹⁰¹ A nyilasok az állandó razziák és az erőszakkal történő fenyegetés mellett a propaganda fokozásával próbáltak úrrá lenni a helyzeten, amelynek része volt a Szálasi-kultusz építése is. A nemzetvezető január 6-án esedékes születésnapja alkalmából megkövetelték, hogy a templomokban ünnepi szentmiséket vagy istentiszteleteket mutassanak be, a nagyobb településeken pedig rövidesen utcákat, köztereket neveztek el Szálásiról.¹⁰² A propaganda-előadások alkalmával a megye lakossága nem csak a helyi nyilasokkal találkozhatott, ugyanis 1945 januárjától sorra érkeztek Zala vármegyébe a párt felső vezetői, valamint a kormány tagjai. Így például több településen is megfordult Vajna Gábor belügyminiszter, vagy Gera József országos párt-építés-vezető.¹⁰³ Február közepén országjáró körútjának egyik állomásaként Szálasi Ferenc is ellátogatott Zala vármegyébe.

---

nye. Anyakönyvek. Keszthely halotti anyakönyv, 1945–1953. Lőrinc Géza 1945. január 10., Frank Miklós január 30., Kun Nándor 1947. április 25.

⁹⁹ BAKONYI Péter: *Csány József*... I. m.

¹⁰⁰ *Zalai Közlöny*, 1945. március 2. 3.

¹⁰¹ *Göcseji Őrszem*, 1945. január 20. 1.

¹⁰² TAR Ferenc: I. m. 57–58.

¹⁰³ *Zalai Közlöny*, 1945. január 10. 1–2., 1945. január 23. 4.; *Zalai Összetartás*, 1945. január 30. 2.

A *Zalai Közlöny* tudósítása szerint a nemzetvezető Zalabesenyő, Bocfölde, Nova, Pacsa, Zalaapáti, Keszthely, Sümeg, Csabrendek és Zalaszentgrót községeket kereste fel. Körútja során elkísérték a megyei nyilas vezetők is, így Szerecz László megyevezető, Kemenes Béla munkarendvezető, Lengyel János sajtó- és propagandavezető, Kaj István, a fegyveres nemzetszolgálat vezetője. A polgári és a katonai közigazgatás részéről pedig Csomay főispán, Hunyadi alispán, Lendvai Miklós, a gazdasági hivatal főnöke, valamint a megye új katonai parancsnoka, Kerner Géza vezérőrnagy csatlakozott a küldöttséghez.¹⁰⁴

Amikor 1945. március 6-án a Dunántúlon a német hadsereg a „Tavaszi Ébredése” fedőnév alatt egy utolsó nagy ellentámadást indított a szovjetek ellen, a nyilas lapok az ellenség összeomlásáról és a küszöbön álló német győzelemről írtak. A másik fő téma a bolsevisták kegyetlenségeinek és a Vörös Hadsereg szerintük rövideken bekövetkező felbomlásának bemutatása volt. Mindemellett továbbra is rendszeresek voltak az értekezletek, felvilágosító előadások, sőt mit sem törődve a realitásokkal, még pártiskola és ideológiai tanfolyamok beindítását is tervbe vették. A nők fokozottabb mozgósítása érdekében a *Zalai Közlöny* március elején *Hungarista Nő* címmel egy külön vasárnapi melléklettel is jelentkezett. Március 15-én megyszerte „nagyszabású” ünnepeket rendeztek, ám hiába voltak a hangzatos szólamok, a német ellentámadás eddigre már megfeneklett, a Vörös Hadsereg március 16-án pedig elindította a bécsi támadó hadműveletet. Egy héttel később a Balatonfelvidéken a front elérte Zala vármegye területét.¹⁰⁵

Bukás és menekülés

A Zala vármegye területére betört szovjet csapatok két irányból is fenyegették a németeket. A Balaton északi partján a 27. szovjet hadsereg alakulatai nyomultak előre, és viharos gyorsaság-

¹⁰⁴ *Göcseji Őrszem*, 1945. február 24. 3.

¹⁰⁵ VERESS D. Csaba: Magyarország... I. m. 1084–1144.

gal foglalták el a Balatonfelvidék településeit. Március 30-ára már Keszthely is a támadók kezére került. Ezzel nagyjából egy időben a Balatontól délre támadásba lendült és Nagykanizsa irányába nyomult előre az 57. szovjet és az 1. bolgár hadsereg. A német hadvezetés, hogy elkerülje a bekerítést, gyors tempóban vonta vissza még megmaradt csapatait a Muraközbe.¹⁰⁶ Miközben a katonai alakulatok harcolva hátráltak, Zala megyéből megindult a menekültek áradata Ausztria felé, közöttük voltak a bukott nyilas rezsim helyi vezetői is, akik megpróbálták eljutni Ausztria vagy Németország amerikaiak által megszállt zónáiba.

Így a háború után a Nyilaskeresztes Párt zalai vezetőségének mindössze néhány tagja került a magyar hatóságok kezére és a népbíróóságok elé. Közülük Begidsán Emilt öt év börtönbüntetésre ítélték 1946-ban.¹⁰⁷ Fieder Györgyöt első fokon halálra ítélték, de a Népbíróóságok Országos Tanácsa (NOT) végül életfogytiglani fegyházbüntetést szabott ki rá. Tíz évet töltött a váci fegyházban, majd 1956-ban kegyelmet kapott, eltörölték a büntetésének hátralévő részét. 1961-ben halt meg Budapesten.¹⁰⁸ Pálffy Gyulát először két év börtönbüntetésre ítélték, amiért elvállalta az alispáni tisztséget. 1948-ban a Pécsi Népbíróóság tizenöt évi fegyházbüntetésre ítélte az általa Keszthelyen elkövetett gyilkosság miatt, végül 1949-ben a NOT nyolc év fegyházbüntetésre módosította a kiszabott büntetést.¹⁰⁹

Az egykori nyilas vezetők többsége azonban külföldre emigrált, és ugyan a népbíróóság távollétükben ítélkezett felettük, de sohasem kerültek a magyar hatóságok kezére. Csomay Miklós az Egyesült Államokba, majd pedig Kanadába került, ahol gépezsmérnökként dolgozott, és 1975-ben hunyt el Torontóban.¹¹⁰

Szerecz László Ausztriában telepedett le, az 1950-es évek elejétől kezdve főként Salzburgban tartózkodott, és az *Út és Cél*

¹⁰⁶ Uo. és UNGVÁRY Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 448–472.

¹⁰⁷ Budapest Főváros Levéltára VII.101.d. VI. 6549. Budapesti Országos Büntetőintézet. Rabtörzskönyvek. Begidsán Emil.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-48273.

¹⁰⁹ MNL ZML XXV. 6. 5432/1949.

¹¹⁰ *Bajtársi Levél*, 1977. április 30. 76.

című hungarista folyóirat szerkesztőjeként tevékenykedett. A lapban a Gnánt János álnevet használta. Az osztrák hatóságok a lapot 1957-ben betiltották, Szereczet pedig kitiltották az ország területéről.¹¹¹ Ezt követően több utazást tett Nyugat-Európában, ahol különféle emigráns szervezetek számára tartott előadásokat, valamint továbbra is részt vett a *Cél* címmel újraindult, de már Münchenben megjelenő hungarista lap szerkesztésében. Később visszatért Ausztriába, és a magyar határhoz közel, Burgenlandban telepedett le.¹¹² A magyar állambiztonsági szervek igyekeztek megfigyelés alatt tartani, 1966-ban az Elnöki Tanács megfosztotta magyar állampolgárságától.¹¹³ Mivel minden idejét a hungarizmus életben tartásának szentelte, állandó munkahelye sem volt, anyagi nehézségekkel küzdött, és merev nézetei miatt egy idő után az emigráció tagjai is elfordultak tőle.¹¹⁴ Felesége már korábban elhagyta, és gyermekeikkel együtt az Egyesült Államokba költözött. Szerecz elszegényedve és magára hagyatva halt meg Burgenlandban 1973 áprilisában.¹¹⁵

Bárány István emigrációjának első állomása szintén Ausztria volt, ahol 1946-ban Salzburgban feleségül vett egy állítólag gazdag ukrán nőt. Vele együtt rövidesen elhagyta Európát, és Brazíliába, São Paulóba költözött, ahol visszatérve régi szakmájához ékszerboltot nyitott. De a politizálással sem hagyott fel, hamar bekapcsolódott a helyi magyar emigráció életébe. A magyar állambiztonság egy 1958-ból származó, nem ellenőrzött információja szerint ott működött a Szent László Ifjúsági Kör nevű szélsőjobboldali szervezet, melynek egyik vezetője Bárány volt. Később az Egyesült Államokba, az Ohio állambeli Clevelandbe költözött. Itt is ékszerészként dolgozott, de aktív szerepet vállalt a helyi magyar közösség életében is, neve időről időre felbukkant

¹¹¹ ÁBTL O-12835/1. Márkus ügynök jelentése, 1959. január 28., Operatív terv Szerecz László körözési ügyében, 1961. február 15., Jelentés Szerecz László ügyében, 1961. május 19.

¹¹² ÁBTL O-12835/2. Csók István ügynök jelentése, 1961. augusztus 12. és szeptember 7. és O-14937/3. Nyilaskeresztes Párt objektum dosszié. Operatív terv, 1960. november 23.

¹¹³ *Magyar Közlöny*, 1966. szeptember 3. 545.

¹¹⁴ ÁBTL O-12835/1. Szerecz László levele édesanyjának, 1969. április 5.

¹¹⁵ *Út és Cél*, 1973. július 1. 22.

az *Amerikai–Kanadai Magyar Élet* című lapban. 2006-ban hunyt el.¹¹⁶

Kemenes Béla további sorsáról nincsenek hitelt érdemlő adatok, azonban a kanadai magyar emigráció sajtókiadványaiban időnként felbukkant ez a név.¹¹⁷ Kaj Istvánnak is nyoma veszett, egy visszaemlékezés szerint Dél-Amerikába emigrált.¹¹⁸ A kommunista állambiztonság adatai szerint Árvay István Nyugat-Európában folytatta pályafutását.¹¹⁹

Geröcs György Ausztriában telepedett le, de rövid ideig az Egyesült Királyságban is dolgozott, eredeti szakmájának megfelelően víz- és gázvezeték-szerelőként. Az állambiztonság információi szerint hosszú időn át szoros kapcsolatot ápolt Szerecz Lászlóval.¹²⁰

Lengyel János Ausztriában telepedett le, és üzemi munkásként dolgozott.¹²¹

Zob Katalin Emőke szintén elhagyta Magyarországot, az állambiztonság sem tudott a nyomára akadni, de nem ellenőrzött információk szerint Svájcba menekült, ahol feleségül ment egy amerikai katonatiszthez, akivel az Egyesült Államokba távozott.¹²²

¹¹⁶ ÁBTL O-11084. Eszterházy ügynök jelentése, 1957. december 29., Verdi ügynök jelentése, 1958. június 14., Bárány István körözési dosszié lezárásáról összefoglaló, 1960. december 29. és O-14937/3. Kivonat a hazahozatali Bizottság II. számú értesítőjéből [d. n.]; *Amerikai–Kanadai Magyar Élet* 1976–1984 között megjelent lapszámai. További forrás (Letöltve: 2023. 04. 10.): <https://ancestors.familysearch.org/en/LQZ1-K6H/istvan-barany-1910-2006>

¹¹⁷ *Kanadai Magyarország*, 1952. október 18. 4.; *Bajtársi Levél*, 1979. április 30. 58.

¹¹⁸ TANTALICS Béla: *Lenti története II. 1849–1945-ig*. Lenti Város Önkormányzat Képviselő-testülete, Lenti, 1996. 346.

¹¹⁹ ÁBTL O-14460. Zala megye viszonylatában a volt fasiszta pártok és szervezetek tevékenységének operatív jellemzése, 1960. május 18.

¹²⁰ ÁBTL O-12835/1. Márkus ügynök jelentése, 1959. május 30.

¹²¹ ÁBTL O-11085. Lengyel János körözési dosszié. Javaslat Lengyel János ügyében, 1959. január 6.

¹²² ÁBTL O-12835/1. Váradi ügynök jelentése, 1959. május 19. és V-78705. Zob Péter vallomása, 1945. április 14., Zob Mihály vallomása, 1946. július 23.